

„ZAPJEVAJMO DRUGOVI, PRIJE SVAKOG RADA“.
ZBORNO PJEVANJE U OSNOVNIM ŠKOLAMA U HRVATSKOJ
U RANOME PORAČU (1945–1960)

Zapjevajmo, drugovi!

① Veselo L. Županović

Do Za-pje-va-j-mo dru-go-vi pri-je svakog ra-da,
ne-ka radost sad o-za-ri li-ca na-ša mla-da.

Ilustracija iz udžbenika (Vladimir Tomerlin, *Radost u pjesmi, udžbenik za muzički odgoj u Vi VI razredu osnovne škole*, Zagreb: Školska knjiga, 1961)

УДК 37.014.5(497.5)"1945/..."
37.091.3::78(497.5)"1945/..."

Lada Duraković

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Muzička akademija/Centar
za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma
ldurakov@unipu.hr

**„ZAPJEVAJMO DRUGOVI, PRIJE SVAKOG RADA“:
ZBORNO PJEVANJE U OSNOVNIM ŠKOLAMA U HRVATSKOJ
U RANOME PORAĆU (1945–1960)***

APSTRAKT: Jedan od važnijih ciljeva nastave u osnovnim školama nakon Drugog svjetskog rata bio je rad na osnaživanju kolektiviteta po kojemu se prepoznavala i iskazivala pripadnost skupini. Sve aktivnosti koje su u sebi nosile elemente društvenog kontakta, suradnje, navikavanja na kolektivno imale su odgojnu vrijednost. Stoga je u glazbenoj nastavi veliku ulogu imalo zajedničko muziciranje, prije svega zorno pjevanje. Smatralo se poželjnim, jer je učilo podređivati vlastitu volju i ambicije interesima skupine, te jačalo osjećaj odgovornosti pojedinca. Članak je posvećen ulozi zbora u glazbenim aktivnostima osnovnoškolaca u ranome poraću u Hrvatskoj, a razmatra zadaće zajedničkog pjevanja u razrednim odjelima te angažman zborova na školskim priredbama i javnim manifestacijama.

KLJUČNE RIJEČI: zbor, pjevanje, nastava, škola, rano poraće

Školski zbor predstavlja vrhunac muzičko-odgojnog djelovanja [...]. Putem javnih nastupa školski zbor vrši važan kulturni zadatak jer sudjeluje s muzikom dobrog umjetničkog kvaliteta u kulturnom životu radnog naroda [...]. Učesnici se žrtvuju za stvar zajednice i priučavaju disciplini, suradnji i redu uviđajući, da samo pod tim uvjetima uspijeva zajedničko nastojanje [...]. Putem zbornog pjevanja omladina treba da zavoli pjesmu i muziku uopće, da tu ljubav i radost prenese u svoj dom i svoje zvanje i da je sačuva za sve dane svoga ži-

* Rad, u modificiranom i dopunjenom obliku, donosi istraživanja objavljena u knjizi *Glazba kao odgojno sredstvo u formiranju „socijalističkog čovjeka“: nastava glazbe u osnovnim školama u Hrvatskoj (1945. – 1965.)*, (Zagreb: HMD, 2019). Knjiga je rezultat rada na uspostavnom istraživačkom projektu *Stvaranje socijalističkoga čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma* Hrvatske zaklade za znanost (2013–2016).

vota. Omladina, koja je proživjela radost sudjelovanja u dobru školskom zboru, imat će potrebu da i kasnije sudjeluje u zbornom pjevanju i bit će nosiocem zbornopjevačke kulture, tradicije napretka.¹

Koncepcija glazbenog obrazovanja u osnovnim školama, u ranom je poraću bila postulirana u nekoliko osnovnih idejnih smjernica, među kojima je bilo i promicanje ideje kolektiviteta. Kolektiv je smatran osnovom odgoja za novo društvo, u kojem će svaki pojedinac stremiti k ostvarenju općega boljitka zajednice. Nastavu je trebalo organizirati kao zajednički rad, u kojem se učenici navikavaju na uzajamno pomaganje, na ravnopravne prijateljske odnose, solidarnost i disciplinu.² Stoga je u glazbenoj nastavi u osnovnim školama veliku ulogu imalo zajedničko muziciranje, prije svega zorno pjevanje. Pripisivana mu je moć otklanjanja socijalnih, ekonomskih i kulturnih razlika među članovima, utjecaj u smanjivanju društvenih nejednakosti, moć širenja i usmjeravanja ideja među masama te osnaživanje odgojnosti u duhu nove ideologije.³ Zbornim je pjevanjem trebalo, uz jačanje intelektualnih sposobnosti djeteta, razvijati njegove glazbene sklonosti, upućivati ga u temeljna načela pravilnog pjevanja kao jedne od disciplina umjetničkog izražavanja, te mu pomoći da postepeno usvoji notno pismo. Jednako je važan aspekt u ostvarivanju ishoda nastavnog predmeta bio onaj odgojni: zorsko pjevanje predstavljalo je dobar poligon za implementaciju sustava vrijednosti kojim se oblikovala svijest novih generacija koja je te vrijednosti u budućnosti trebala reproducirati:

Rad u zboru uči učenike, da svoje individualne sposobnosti podrede kolektivu, budi socijalni smisao. Čestim zbližavanjem većeg broja pjevača radi rješavanja kolektivnih zadataka ostvaruje se svjesna potreba o neophodnosti što veće suradnje pojedinaca sa kolektivom, te aktivno podčnjavanje društvenoj volji; potiskuje se dakle isticanje pojedinca, koje bi bilo na štetu cjeline. Takav rad priprema pogodno tlo, na kojem će se ostvariti zadaci, što ih postavlja socijalističko društvo kao cjelina.⁴

- 1 Joža Požgaj, *Metodika muzičke nastave*, (Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1950), 195–196.
- 2 Dragutin Franković, *Bitna obilježja socijalističke idejnosti i političnosti nastave*, (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1977), 246; Pataki Stevan, „Formiranje novog čovjeka u odgojnom sistemu Makarenka“, *Pedagoški rad* 4–5/1949, 213–214.
- 3 Državni arhiv u Pazinu (HR-DAPA), Fond 829, Ostavština Slavka Zlatića, K. 13, 2.4.12.7, Društveno politička uloga zorskog pjevanja, rukopis, nepotpisano i nedatirano.
- 4 Josip Završki, *Metodičke upute za rad s dječjim zborom u općeobrazovnim školama*, (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1951), 3.

U ovom se radu, korištenjem arhivskih izvora, članaka iz revija, udžbenika i priručnika te osobnih svjedočanstva kazivača,⁵ razmatraju zadaće zajedničkog pjevanja u razrednim odjelima te angažman zborova na školskim priredbama i javnim manifestacijama u osnovnim školama u Hrvatskoj u ranom poraću.

ZBORNO PJEVANJE U NASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

Zbog nejednakih uvjeta na terenu i teške materijalne situacije (siromaštvo, porušene škole, pomanjkanje učiteljskog kadra, udžbenika i nastavnih sredstava), u prvim se poratnim godinama nastava glazbenog odgoja provodila u skladu s mogućnostima. Planovi i programi su se učestalo mijenjali, a zajednički im je nazivnik bilo upravo apostrofiranje važnosti skupnog muziciranja. U središtu su bile glazbene aktivnosti koje je bilo moguće provoditi i bez posjedovanja specifičnih stručnih kompetencija učitelja, pa se tako većinom nastava svodila na pjevanje po sluhu. Bilo je predviđeno pjevanje jednoglasnih, a tamo gdje je to bilo moguće i dvoglasnih pjesama. Učiteljima se ostavljala sloboda njihovog izbora u godišnjem rasporedu, ali su pojedini planovi i programi predlagali izbor onih koje su se mogle učiti u pojedinom razredu.⁶

Krajem četrdesetih godina i početkom pedesetih objavljeni su prvi udžbenici, a zatim i pjesmarice.⁷ Te su zbirke bile svojevrsna nadopuna udžbeničkim izdanjima, a sadržavale su veliki broj pjesama prilagođenih svakodnevnom skupnom pjevanju na nastavi i u izvannastavnim aktivno-

5 U radu se iznose osobna svjedočanstva devetero kazivača koji su se školovali u raznim krajevima Hrvatske u prvih 15 poratnih godina. U bibliografiji su navedene regije iz kojih potječu. Potpisani su inicijalima, njihova imena te točna imena gradova i sela o kojima govore su, prema zajedničkom dogovoru, odnosno traženju većine kazivača, zadržana u tajnosti.

6 *Nastavni plan i program za osnovne škole*, (Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 1946), *Nastavni plan i program za osnovne škole*, (Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 1948), *Nastavni plan i program za sedmogodišnje škole*, Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 1948).

7 Božidar Antičić, Renata Senečić, Nada Šir, *Muzička početnica za prvi razred gimnazije i peti razred sedmogodišnje škole*, (Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1947); Božidar Antičić, Renata Senečić, Nada Šir, *Muzička vježbenica za drugi razred gimnazije i šesti razred sedmogodišnje škole*, (Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1948); Božidar Antičić, *Muzička početnica za V razred osmogodišnje škole i I razred gimnazije*, (Zagreb: Školska knjiga, 1951); Božidar Antičić, *Muzička vježbenica za VI. i VII. razred narodne osmogodišnje škole i II. i III. razred gimnazije*, (Zagreb: Školska knjiga, 1955); Joža Požgaj, Zlatko Špoljar, *Pjesme za školu, za prvi i drugi razred osnovne škole*, (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1953); Joža Požgaj, Zlatko Špoljar, *Pjesme za školu, za treći i četvrti razred osnovne škole*, (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1953).

stima. U posebnom metodičkom dijelu pjesmarica bile su navedene praktične upute namijenjene nastavnicima (učenje nove pjesme, njega i razvijanje dječjeg glasa, opseg pjesama, razvijanje sluha i pamćenja, razvijanje ritamskog osjećaja, opažanje izražajnih elemenata muzike, slušanje i doživljavanje muzike itd.) što im je pružalo značajnu pomoć pri radu.⁸

U ranom se poraću smatralo da u školskim zborovima trebaju pjevati svi učenici, jer će uz „pravilnu muzičku nastavu po programu“ postati s vremenom nepotrebno da se kod javnih nastupa isključuju učenici s tzv. „slabijim sluhom“.⁹

[...] ima mnogo slučajeva gdje postoji muzički sluh, ali je uspavan, neprobuđen – takvi ljudi pjevaju iz početka krivo i potpuno nemuzikalno, a površni bi ih posmatrač osudio kao posve neupotrebliive. U takvim slučajevima trebalo bi uspostaviti vezu između uha i grla i uspjeh ne će izostati.¹⁰

U korist zagovaranja da se u zbornom muziciranju angažiraju svi učenici, služio je i argument da će to pomoći daljnjem angažmanu učenika u općem društveno korisnom radu, u što su se ubrajale i priredbe u školama te gostovanja zborova u različitim institucijama i sl.¹¹ Naknadno je ta preporuka o sudjelovanju djece bez pjevačkih predispozicija u zborovima revidirana, jer je veliki broj zbornih nastupa kojima su se škole predstavljale u javnosti te „uveličavale“ mnogobrojne protokolarnе manifestacije rezultirao potrebom za selekcijom učenika s pravilnom intonacijom, koji su mogli kvalitetu izvedbe podignuti na zadovoljavajuću razinu.¹² Preporučalo se stoga da se zbornо pjevanje organizira „u dvije razine“, odnosno da se organiziraju tzv. „interni“ i „reprezentativni“ zborovi. U prvima su trebali pjevati svi učenici osim onih koji su mutirali, a cilj im je bio „putem lagane jednoglasne ili dvoglasne pjesme uputiti djecu u osnovne

8 Požgaj, Špoljar, *Pjesme za školu za treći i četvrti razred*, 6.

9 *Nastavni plan i program za osnovne škole*, (Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 1948), 62.

10 Rudolf Matz, „O đачkim pjevačkim zborovima“, *Muzičke novine Hrvatskog državnog konzervatorija* 3/1946, 2.

11 Marijan Zuber, „Estetsko-muzički odgoj odraslih“, *Muzika i škola* 4–5/1956, 11.

12 V[ladimir] Prica, „Nejasna shvatanja o nastavi muzičkog odgoja“, *Pedagoški rad* 4–5/1954, 252–255; *Nastavni plan i program za osmogodišnje škole i niže razrede gimnazije*, (Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, Odjel za školstvo, 1951), 163.

zakone dobrog zbornog pjevanja“.¹³ Rad s takvim internim zborom trebao se odvijati u okviru nastave.

„Reprezentativni“ zborovi škole trebali su biti namijenjeni nastupima na raznim manifestacijama, proslavama, festivalima i sl. Te zborove, koji su u nastavnim planovima bili zastupljeni sa dva sata nastave tjedno, trebali su pohađati samo učenici viših razreda koje je odabrao učitelj ili im se pristupalo putem audicija. Pjevalo se dvoglasno, troglasno i četveroglasno, samostalno ili uz instrumentalnu pratnju, ovisno o spretnosti učitelja i pjevačkim sposobnostima djece.¹⁴

Pjesme namijenjene zajedničkom pjevanju sadržajno su bile vezane uz svijet djece (uspavanke, pjesme o životinjama, godišnjim dobima, prirodi itd.), uz glazbu iz naroda (tradicijske pjesme) te uz društveni angažman (pionirske pjesme, pjesme o NOB-u i revoluciji, poratnoj izgradnji i sl.). U skladu s politikom partije na vlasti, u programima su u potpunosti izostali sadržaji vezani uz duhovnu tradiciju.

Poduku je trebalo započeti dječjim pjesmama koje su učenicima bliske i poznate te zatim uvoditi društveno angažirane pjesme. Ideja konstruiranja nacionalnog identiteta u velikoj se mjeri provodila gradivom putem kojeg je bilo moguće ostvariti nacionalno jedinstvo. Pjesme koje su evocirale uspomenu na narodnooslobodilačku borbu bile su označitelj kolektivne nacionalne svijesti i jačanja ideje jugoslavenstva. Stoga se velika važnost pridavala tekstualnim predlošcima, posebice sadržajima pjesama koje su promicale osjećaje domoljublja i borbene požrtvornosti te zajedništva. Zbližavanju krajeva bivše države također je pridonosilo i izvođenje tradicijskih napjeva, putem kojih su učenici upoznavali specifične ritmove, melodije i tekstove.¹⁵

Zborno pjevanje [pridonosi] dubljem upoznavanju pojedinih naroda koji putem svojih specifičnih ritmova, melodija i tekstova izražavaju svoj kraj, način života, svoje misli i svoja osjećanja. Takav rad pomaže zbližavanju pojedinih naših krajeva, što više, pomoću takvih pjesama učenici intenzivno doživljavaju kulturne manifestacije ovog ili onog kraja, pa se po svom značenju za razvitak dječjih emocija muzika izjednačuje s nastavom povijesti i materinjeg jezika da sad ne govorimo posebno o tome, od kakvog je značenja muzika kao dopuna u pogledu emocionalnog doživljavanja – baš za nastavu na-

13 Josip Završki, „Odgovori na neka pitanja nastavnika muzičkog odgoja“, *Školske novine* 26/1953, 2; Josip Završki, *Metodičke upute za rad s dječjim zborom u općeobrazovnim školama*, (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1951), 3.

14 Isto.

15 Završki: „Odgovori na neka pitanja“, 2.

rodne povijesti (pjesme o narodnim junacima), zemljopisa (pjesma „Pod Učkom“, „Međimurje malo“, „Draga nam je zemlja“), prirodopisa (pjesme o godišnjim dobima) itd. dakle za predmete kojima je svrha da pomažu upoznavanje pojedinih krajeva.¹⁶

Pri radu sa zborom učitelji su trebali voditi računa o odgojnoj dimenziji, odnosno podjednako tretirati sve pjevače, ne ističući osobito nadarene pojedince:

[...] treba zauvijek odbaciti štetnu metodu t. zv. „Stimmführera“ ili bilo kakvo isticanje pojedinaca na štetu ostalih članova zbora. Otu- da treba svakog pjevača u dječjem zboru tako odgajati, da on po- stane sasvim svijestan, kako baš o njemu samom – kao i o svakom drugom pojedincu – zavisi uspjeh ili neuspjeh izvedbe.¹⁷

U dobru zboru ne smije se isticati niti jedan pjevač, ma kako velik i krasan glas posjedovao. Svaka dionica mora biti potpuno izjednače- na, a to znači, da pjevači moraju dati svoje najbolje. To sasvim uspi- jeva samo onima, koji znadu svoj ‘ja’ podrediti interesima cjeline.¹⁸

Nastavnici su pri uvježbavanju zbornih nastupa trebali izbjega- vati „upadanje u zamke artizma“ biranjem pretencioznog programa kako bi udovoljili vlastitoj ambiciji, jer se smatralo da bi intenzivno i uporno vježbanje u konačnici moglo rezultirati odbojnošću učenika prema nastav- nom predmetu i prema pjevanju u zboru.¹⁹

Znam slučajeve gdje je ambiciozni nastavnik takvim radom na pre- teškom programu omrazio čitavoj školi i zorno pjevanje i svoj pred- met, jer je interese i potrebe djece žrtvovao artizmu i svojoj ličnoj ambiciji. Nezdrava atmosfera oko raznih smotri navodi mnoge na- stavnike da po čitavu školsku godinu uvježbavaju dvije-tri kompo- zicije, kako bi se na smotri polučila što bolja ocjena (što je) primjer negativnog muzičkog larpurlartizma.²⁰

S posebnom je pozornošću valjalo pristupiti i zbornim natjeca- njima. Ona su u nastavni rad unosila živost i zadovoljstvo, te kod učenika poticala osjećaj ponosa na vlastiti razred i školu, ali su mogla i razvijati

16 Isto.

17 Završki, *Metodičke upute za rad s dječjim zborom*, 62.

18 Matz, „O đlačkim pjevačkim zborovima“, 2.

19 Joža Požgaj, „Ličnost muzičkog pedagoga kao dominantni odgojni faktor“, *Muzika i škola* 4/1959, 69.

20 Isto.

negativne karakteristike poput egoizma, umišljenosti, zavisti, nezdravog karijerizma i ambicioznosti. Stoga se nastojalo da način i metode natjecanja sadržavaju odgojnu dimenziju putem ukazivanja učenicima da se dobri rezultati postižu samo zalaganjem i planskim radom svih sudionika.²¹

Tako je iz iskustva poznato, da mališani, ako je zbor dvoglasan, misle da je I. glas vrijedniji od II. glasa; isto tako, ako je zbor troglasan, pjevači koji su u skupini II. soprana, pomalo zaviđaju pjevačima iz skupine I. soprana, dok su oni iz alta već nekako pomirljiviji i strpljiviji; ali u četveroglasnom dječjem zboru pjevači II alta opet smatraju se nekuda superiornijima u odnosu prema pjevačima I. alta. Ovdje je dakle potrebno stvari postaviti na svoje mjesto, da bi se izbjegla štetna surevnjivost među pjevačima pojedinih dionica.²²

Svaki pojedinac može nepažnjom upropastiti uspjeh rada čitavog zbora. Uzmimo, da je na glavnom pokusu sudjelovalo četrdeset devet pjevača, a jedan jedini nije sudjelovao, jer je bio zapriječen. Dirigent je na tom pokusu odredio kako će se neko mjesto još bolje pjevati i upozorio pjevače, da neka se pauza mora još bolje izdržati. Taj pedeseti, koji nije znao za tu odredbu, uletio je na koncertu iz sveg grla u tu pauzu i time prebacio sav efekt. Publika ne će reći: 'Četrdeset devet ih je dobro pjevalo a jedan nije', nego će kazati: 'Zbor nije dobro pjevao'. Jedan jedini pjevač može pokvariti uspjeh rada svih, ali i obratno: zbor može uspješno napredovati samo predanom suradnjom svih svojih članova.²³

ZBORNO PJEVANJE NA ŠKOLSKIM PRIREDBAMA

Poratno je društvo legitimitet i prepoznatljivost gradilo različitim političkim ritualima koji su u školskoj praksi bili najevidentniji u školskim priredbama. Proslave državnih praznika i obljetnica značajnih događaja predstavljale su važne čimbenike u uspostavi kontinuiteta s prošlošću radi potvrđivanja identiteta zajednice. Takvi ritualni, ponavljajući činovi služili su dokidanju, odnosno transformaciji prethodnih tradicija i njihovom nadomještanju novim običajima i ceremonijama.²⁴

21 Mira Peteh, „Korištenje takmičenja u nastavi“, *Pedagoški rad* 9–10/1963, 428.

22 Završki, *Metodičke upute za rad s dječjim zborom*, 63.

23 Matz, „O đlačkim pjevačkim zborovima“, 2.

24 Vidjeti više u: Eric Hobsbawm, *Izmišljanje tradicije*, (Beograd: XX vek, 2011); Dunja Rihtman Auguštin: „O dekristijanizaciji narodne kulture“, *Etnološka tribina*, 13/1990, 10.

Komemorativne manifestacije bile su katkad značajnije od same učioničke nastave.²⁵ Simbolička dimenzija priredbi bila je jedan od važnih elemenata uspostavljanja pozitivnog odnosa prema pojedinim događanjima i ličnostima. Insceniranjem, selektiranjem i oblikovanjem događaja iz prošlosti uklanjale su se barijere između prošlog događaja i sadašnjosti sa svrhom da prošlost postane nešto što se može osobno proživjeti i iskusiti.²⁶ Sudjelovati u izvođenju rituala značilo je i prihvatiti njihov smisao i vrijednosti.²⁷ Stoga se od učitelja/nastavnika i učenika očekivalo neizostavno prisustvovanje školskim priredbama te angažman u njihovoj realizaciji.

Upute o načinu organizacije priredbi dolazile su u ranom poraću iz Agitpropa, a kasnije i iz drugih nadležnih političkih instanci. Direktori škola imali su obvezu dostavljati im programe priredbi i izvješća nakon svake održane manifestacije. Svečanosti su obuhvaćale sudjelovanje učenika i nastavnika u paradama, mimohodima, sportskim i glazbenim točkama i sl.²⁸ Glazbeni sadržaji priredbi imali su izraženu povijesnu simboliku, evocirali su važne događaje NOB-a, a s obzirom da se članove pionirske organizacije pripremalo da sutra budu članovi partije, posebno su se obilježavali stranački jubileji. Sadržaji su bili vezani i uz institucije nove države, radnički pokret i pojedine istaknute osobe, poratnu izgradnju.²⁹

Sve školske priredbe, proslave državnih praznika i važnih datuma i obljetnica bile su popraćene nastupima školskih zborova. Nastavnici glazbenog odgoja bili su u njima nadprosječno angažirani, a probe zborova, odnosno uvježbavanje za brojne nastupe uvelike se odražavalo i na održavanje nastave iz tog predmeta. U ranom poraću, oponašanje sovjetske pedagogije i nekritičko prihvaćanje njezinih rješenja te vjerovanje u njezinu progresivnost odrazilo se i u zbornoj praksi, koja se oslanjala na sovjetski model:³⁰

25 Snježana Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji, Politika povijesti u Jugoslaviji (1945.–1960.)*, (Zagreb: Srednja Europa, 2012), 378.

26 Vidjeti više u: Jan Assmann, *Kulturno pamćenje. Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*, (Zenica: Biblioteka Tekst, 2005), 66.

27 Vidjeti više u: Paul Connerton, *Kako se društva sjećaju*, (Zagreb: Antibarbarus, 2004), 8.

28 Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji*, 384, 404.

29 Brojni izvještaji i opisi školskih manifestacija čuvaju se, među ostalim, u državnim arhivima npr.: Hrvatski državni arhiv, Fond 291, Ministarstvo prosvjete Narodne republike Hrvatske, 1944–1951, K. 35 i 37, Polugodišnji i godišnji izvještaji o uspjehu (Osnovne škole); Hrvatski državni arhiv, Fond 1598, Savjet za prosvjetu Narodne republike Hrvatske 1956–1963, K. 145, Zavod za unapređenje školstva, Izvještaji, Državni arhiv u Pazinu, Fond 89, Narodni odbor kotara Pula, 1945–1955, K. 82, 1948, Direktive.

30 Više o sovjetskim praksama u školama u: Abraham A. Schwadron, „Music in Soviet Education“, *Music Educators Journal* 8/1967, 86–93; Boris Groys, *Art Power*, (Cam-

Najčešće smo na tim priredbama izvodili nešto što ne možete naći ni u nastavnim programima ni u udžbenicima, a bilo je jako važan dio te prakse školskih priredbi, a to su bile zbarske recitacije. Mi smo to minuciozno uvježbavali. U tom zboru su postojali solisti i zbarski kolektiv, dobili smo tekstove revolucionarnog, borbenog karaktera i onda smo to vježbali, iz tog zbora su se izdvajali solisti s glasnim zapovijedima, pokličima, sve je to bilo u jednoj intenzivnoj tenziji. Te zbarske recitacije su doživljavale najveći aplauz. Još se sjećam jedne: gradi, ruši, kroji, sijeci i onda – MI ĆEMO STVORITI NOVI SVIJET.³¹

Sadržaji priredbi trebali su predstavljati odraz društvenih problema određenog trenutka, odnosno „izražavati i reflektirati društvenu dimenziju života naroda“.³² Pjesme su stoga tematski pratile pojedine faze poratne izgradnje, omladinske radne akcije, petogodišnje planove i sl. U ranom su se poraću posebno obilježavali datumi vezani uz SSSR (godišnjica Oktobarske revolucije i Dan Crvene armije). Pjevane su sovjetske himne, pjesme u kojima se veličao Staljin poput primjerice „Staljinove pjesme“ Matveja Isakovića Blanterera i sl.

Prije '48 smo pjevali „Ne bojmo se ni Rima ni Berlina, dok je Tita i Staljina“. A nakon rezolucije: „Druže Tito ti Staljinu kaži, da za nas kleveta ne važi“.³³

Prvo smo pjevali „Uz Tita i Staljina, dva junačka sina“. Onda se taj prvi stih promijenio u „Uz maršala Tita, junačkoga sina“. Mi smo u rimi nastavljali – otjeralo nam iz pjesme Staljiiiiina.³⁴

Nakon Staljinove smrti uveden je sustav socijalističkog rituala, jugoslavenski socijalizam je morao poraditi na ostvarivanju vlastitog simboličkog svijeta.³⁵ Legitimacijskom pristajanju uz socijalističke stečevine trebali su snažni simboli, kao utjelovljenje buđenja novog života i nove svijetle budućnosti.

S obzirom da mlade generacije koje su odrastale u pedesetima i šezdesetima nisu imale osobno iskustvo vezano uz rat, bilo je potrebno

bridge–London: The MIT Press, 2008).

31 Autorizirani tekst intervjua s K. K., u posjedu autorice, 2017.

32 HR-DAPA, Fond 829, Ostavština Slavka Zlatića, K. 57, 6.3.5, 6.3.5.162, Andrija Tomašek – Socijalna komponenta u zbarskim kompozicijama za djecu i omladinu u Hrvatskoj.

33 Autorizirani tekst intervjua s P. U., u posjedu autorice, 2017.

34 Autorizirani tekst intervjua s S. L., u posjedu autorice, 2017.

35 Dunja Rihtman Auguštin, *Ulice moga grada: antropologija domaćeg terena*, (Beograd: XX vek, 2000), 14.

održavati sjećanje na NOB, pa su primarne teme na školskim priredbama bile vezane uz obilježavanje događaja iz ratnih godina i povijesti KPJ. Glazbeni je repertoar obogaćen nakon uvođenja novih praznika, poput Dana borca, Dana ustanka i Dana mladosti, uz neke već ustaljene poput Dana Republike, Dana JNA i Praznika rada.³⁶

Osnovnoškolci su u zborovima najčešće nastupali odjeveni u pionirske odore – crvene marame i plave (u prvim poratnim godinama bijele) kapice, u školskim dvoranama, ukrašenim zastavama i parolama.³⁷ Pjesme su bile prilagođene samoj namjeni: optimistične, entuzijastične, kratke, jezgrovite, jednostavne, lako pamtljive, pjevne. Njihova karakteristika bio je mali opseg – unutar kvarte i kvinte, te često terčno dvoglasje. Melodije su bile obilježene skokovima na kvartu i kvintu na početku skladbe. Tenzija melodije kulminirala je u refrenu. Bile su uglavnom dijatonične, jednostavne harmonijske strukture, s marševskim, snažnim, energičnim, jasnim, često punktiranim ritmom, strofne, ili pak dvodjelne ili trodjelne forme, s uvodom i kodom. Specifični folklorni kolorit često je zapravo bio amalgam folklornih elemenata iz različitih krajeva.³⁸ Tekstualni predlošci bili su natopljeni binarnom matricom borbe između dobra i zla, istine i laži, svjetla i tame, pravde i nepravde. Obilježavale su ih i homogenizirajuće domoljubne poruke, narativ o bratstvu i jedinstvu, ponosu, vjeri u sretnu budućnost. S obzirom da je leksik pod patronatom ideologije podrazumijevao korištenje tzv. persuazivnih mehanizama,³⁹ u pjesmama su

36 Više o mijenama obljetnica i ritmu slavljenja socijalističkih praznika vidjeti u: Dunja Rihtman Auguštin, „Metamorfoza socijalističkih praznika“, *Ulice moga grada: antropologija domaćeg terena*, (Beograd: XX vek, 2000), 101–121; Koren, *Politika povijesti u Jugoslaviji*, 449–450; Reana Senjković, „Politički rituali“, *Refleksije vremena 1945–1955*, katalog izložbe, ur. Jasmina Bavoljak, (Zagreb: Galerija Klovičevi dvori, 2012), 202–227.

37 Uz brojne pionirske pjesme, u arhivskim se izvješćima često spominju i masovne pjesme npr: *Budi se istok i zapad*, *Nabrusimo kose*, *Pjesma slobodi*, *Padaj silo i nepravdo*, *Heroj Tito*, *Partizanka (Po šumama i gorama)*, *Partizan sam, tim se dičim*, *Pjesma o radu (Drugarska se pjesma ori)*, *Republiko majko naša*, *Na Kordunu grob do groba*, *Kozaračko kolo*, *Oj, svijetla majska zoro*, *Po šumama i gorama*, *Hej narode Like i Korduna*, *Drug nam Tito izd'o naređenje*, *Tito nek vodi nas*, *Ide Tito preko Romanije* i dr.

38 HR-DAPA, Fond 829, Ostavština Slavka Zlatića, K. 10, 2.4.5.2, Zlatić, S., bez datacije, Referat bez naslova o masovnim pjesmama, rukopis. O masovnim pjesmama kao sredstvu političke propagande više u: Vesna Mikić, „Mass Song as a Key Product of Yugoslav Music Propaganda“, *Music and Propaganda in the Short Twentieth Century*, zbornik radova, ur. Massimiliano Sala, (Turnhout: Brepols, 2014), 159–165; Srđan Atanasovski, „Socialism or Art: Yugoslav Mass Song and Its Institutionalizations“, *Journal of Art and Media Studies* 13/2017, 31–42.

39 O političkom diskursu i ideologiji više u: Carol S. Lilly, *Power and Persuasion: Ideology and Rhetoric in Communist Yugoslavia, 1944–1953*, (Boulder: Westview Press, 2001); Maciej Czerwiński, „Novogovor. Retorika hrvatskih komunista“, *Zbornik radova sa*

se često koristile i retoričke figure koje su sadržavale govorne činove poput prijetnji, obećanja, hiperbola, metonimija i metafora. Za mnoge tekstone bilo je karakteristično prožimanje borbenosti i lirike (*Kompartijo, mirisavo cvijeće, Druže Tito, ljubičice bijela; Nema cvijeća što su jorgovani, ni boraca što su partizani, Listaj goro, cvjetaj cvijeće*), te zalaganje za općeljudske vrijednosti, humanost, stremljenje za boljim životom. Pjevalo se jednoglasno ili višeglasno, ovisno o stručnosti nastavnika i spretnosti samih učenika, uz instrumentalnu pratnju ili *a cappella*.⁴⁰

Probe su se održavale u vrijeme nastave i u izvanškolsko vrijeme. Učenik kojega je odabrao nastavnik pjevanja u zboru mogao je biti oslobođen samo ukoliko je živio daleko od škole ili ukoliko je bio preopterećen pohađanjem neke druge škole (npr. glazbena) ili pak ako je bio članom neke druge školske grupe (likovna, recitatorska i dr.).⁴¹

*Zbor nije bio dobrovoljan, učitelj bi rekao – poslije nastave doći na pjevanje i imao si dolaziti, tu nije bilo hoćeš-nećeš. Najveći je problem bio s djecom roditelja koja su razmišljala na način – meni škola nije trebala, ne treba ni njemu i jedva su čekali da djeca dođu iz škole da ih potjeraju sa stokom na ispašu. Pjevanje u zboru nakon škole je za njih bilo gubljenje vremena, tako da je kod njih bilo malo otpora, ali ga nisu verbalizirali, naravno, to se nije smjelo.*⁴²

*Imali smo stalne probe, stalne nastupe u nekoj prigodi, u tvornici, u školi, onda su se pjevale te razne masovne i borbene pjesme. Nastavnici glazbe su se jako, jako trsili da mi osvjetlamo obraz. Probe su bile nemilosrdne, šesti i sedmi sat, popodne i navečer, u svako doba. Bila je stvar njihove taštine, njihovog ponosa, njihovog prestiža da taj zbor bude dobar [...]. A pjevali smo i jugoslavensku klasičnu zborsku glazbu, na koncertnim programima na školskim priredbama je bila vrlo oprezno ugrađena i klasika u ideološki prepletene sadržaje, da se publika ipak obrazuje. Što je nastavnik imao bolji zbor, to je bio više na cijeni. Navlačili su nas po tvornicama, znam da mi je bilo svega dosta. Jao si ga onome tko nije došao, vodila se evidencija.*⁴³

desetog znanstvenog skupa Riječki filološki dani, ur. Lada Badurina, (Rijeka: Filozofski fakultet, 2016), 371–385; Teun Van Dijk, *Ideologija: multidisciplinarni pristup*, (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2006).

40 Vidjeti više u prije navedenim nastavnim planovima i programima.

41 *Odgovno-obrazovna struktura. Osnovna škola*, (Zagreb: Savjet za prosvjetu NRH, 1960), 190.

42 Autorizirani tekst intervjua sa Ž. R., u posjedu autorice, 2017.

43 Autorizirani tekst intervjua sa K. K., u posjedu autorice, 2017.

Uspješna organizacija školskih proslava, svečanosti, priredbi i izložbi dovodila je školu u neposredan kontakt s roditeljima učenika i okolinom. Manifestacije na kojima su zborovi nastupali, posjećivali su političari i drugi važni predstavnici lokalnih zajednica, mnogobrojni nastavnici i roditelji. Posebno su važne bile priredbe u seoskim sredinama, u kojima je škola imala veliku ulogu u narodnom prosvjećivanju i omasovljenju kulturno-prosvjetnog rada.⁴⁴ Učitelji su ponekad na selu bili jedini pokretači svih društvenih aktivnosti, a školske priredbe u pojedinim manjim mjestima jedine kulturne manifestacije.⁴⁵

Naša učiteljica je bila jako dobro muzički potkovana. Bila je uvažena osoba, partijka, bila je glavna u kotaru za kulturu i sport. Vodila je školski i gradski mješoviti zbor, svi su je poštivali. Kad bismo uvijekbali neku novu pjesmu, cijelo bi je selo dolazilo čuti, o tome se pričalo kao o prvorazrednom događaju.⁴⁶

Djeca su se takvoj vrsti zajedničkog muziciranja na priredbama odazivala većinom bezbrižno, bez puno promišljanja, prihvaćajući ih kao samorazumljiv dio školskih obaveza.⁴⁷ Oni učenici čiji su roditelji bili neskloni novoj vlasti, u čijim su se domovima stihovi o Titu i partiji potihom posprdom prepjevali bili su zbunjeni – u školi su slušali jedno, u kući drugo, shvaćali su da nije pametno javno iznositi ono što su od roditelja čuli, a posebno ne reproducirati to izvan kućnog okruženja.

Imali smo priredbe na kojima se izvodio komunistički repertoar – „Druže Tito, ljubičice bijela“ i slično. Djeca ‘ko djeca, nismo ni razmišljali puno o tome zašto se forsira taj repertoar. Radili smo sve što bi nam rekli, bez puno propitivanja. Tako su se nekad odgajala djeca.⁴⁸

Pjevali smo „borbene“, sami, bez dirigenta. Znali smo sve pjesme o Titu i partiji, a poznavali smo, naravno i iskrivljene stihove koje smo čuli doma, od roditelja, tipa „Drug nam Tito otjerao žito, sad

44 Bogdan Svilokos, „Uloga škole i učitelja u radu na narodnom prosvjećivanju“, *Kulturni radnik*, 2/1951, 58.

45 Stevan Pataki, *Uvod u opću pedagogiju*, (Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1949), 229.

46 Autorizirani tekst intervju s E. G., u posjedu autorice, 2017.

47 Prema tvrdnjama Rihtman Auguštin – simboli i rituali, pogotovo oni politički, mogu biti uronjeni u životnu rutinu pa ih sudionik i ne osjeća kao simbole i rituale nego kao svakodnevnne pojave lišene nekog posebnog smisla i značenja. Rihtman Auguštin, *Ulice moga grada*.

48 Autorizirani tekst intervju s M. P., u posjedu autorice, 2017.

se guza oko kukuruza“; „Ded mi steko a dado sačuvo, ja budala u zadrugu zgruvo“. To nisu bile toliko protudržavne pjesme već protiv iskorištavanja sela i ekonomskog pritiska.

Školske priredbe s glazbenim brojevima pridonosile su harmoničnom ozračju kao utjelovljenju zajedničke sretne i svijetle budućnosti. Ideja o jačanju nacionalne svijesti u Jugoslaviji, državi u kojoj je živjelo više različitih nacija, podrazumijevala je podsjećanje na zajedničku povijest i kulturu, na tzv. „zajedničku sudbinu“,⁴⁹ što je generiralo osjećaj solidarnosti i zajedništva i jačalo ideje jugoslavenstva.

Glazbeno-obrazovna praksa u prvih petnaestak poratnih godina teško se može svesti na jednoobraznu sliku a jednako tako i uporišta za raspravu o rezultatima zbornskog pjevanja. Oni su umnogome ovisili o pristupu pojedinih učitelja i nastavnika, njihovim vještinama i kompetencijama te o okolnostima u kojima se nastava odvijala. U arhivskoj građi i tekstovima u novinskim člancima ranoga poraća, zabilježen je rad mnogih uspješnih pjevačkih osnovnoškolskih zborova s brojnim članstvom.⁵⁰ Nastupali su u matičnim školama, na raznim smotrama, natjecanjima, festivalima. U većim su gradovima pojedini učitelji uspijevali u suradnji s kazališnim kućama i drugim institucijama priređivati i glazbeno-scenske priredbe manjeg opsega u kojima su zborovi imali istaknutu ulogu. Pjevanje u zboru zasigurno je utjecalo i na uključivanje određenog dijela mladih ljudi u rad kulturno-umjetničkih društava i na upisivanje glazbenih škola. Ostalima je pak, sudeći po brojnim svjedočanstvima prikupljenim tijekom ovog istraživanja – ostavilo trajnu uspomenu na zajedničke trenutke provedene u veselim pjevačkim aktivnostima i ugodnom druženju.

REZIME

Glazbeni odgoj u osnovnim je školama nakon Drugog svjetskog rata bio dijelom estetskog odgoja djeteta te je, uz materinji jezik, povijest i geografiju, ubrajan u tzv. nacionalne predmete. Jedan od važnijih ciljeva nastave glazbenog odgoja bio je rad na osnaživanju kolektiviteta po kojemu se prepoznavala i iskazivala pripadnost skupini. Sve aktivnosti koje su u sebi nosile elemente društvenog kontakta, suradnje, navikavanja na

49 Autorizirani tekst intervjua s I. B., u posjedu autorice, 2017.

50 U arhivskoj se građi može pronaći mnogo godišnjih i polugodišnjih izvještaja o radu škola koji svjedoče o dinamičnoj zbornskoj aktivnosti: Hrvatski državni arhiv, Fond 291, Ministarstvo prosvjete Narodne republike Hrvatske, 1944–1951, K. 35; Hrvatski državni arhiv, Fond 1598, Savjet za prosvjetu Narodne republike Hrvatske 1956–1963, K. 134 i 145.

kolektivno, imale su odgojnu vrijednost. Stoga je u glazbenoj nastavi veliku ulogu imalo zajedničko muziciranje, prije svega zborno pjevanje. Smatralo se poželjnim, jer je učilo podređivati vlastitu volju i ambicije interesima skupine, te jačalo osjećaj odgovornosti pojedinaca. U nastavi je bilo predviđeno zajedničko pjevanje pjesama koje se mogu sadržajno podijeliti u dječje (uspavanke, pjesme o životinjama, godišnjim dobima, prirodi itd.), narodne (tradicijske) te pjesme društveno angažiranog sadržaja (pionirske pjesme, pjesme o NOB-u i revoluciji, poratnoj izgradnji i sl.). Članak je posvećen ulozi zbora u glazbenim aktivnostima osnovnoškolaca u ranome poraću u Hrvatskoj. Prvi dio, putem uvida u nastavne planove i programe, arhivsku građu te udžbenike razmatra zadaće zajedničkog pjevanja u razrednim odjelima. Drugi je dio posvećen angažmanu zborova na školskim priredbama i javnim manifestacijama, a uz već navedene izvore, koriste se i iskazi kazivača (*oral history*) koji su se školovali u ranom poraću u hrvatskim urbanim središtima i ruralnim sredinama.

IZVORI I LITERATURA

- Hrvatski državni arhiv: Fond 291, Ministarstvo prosvjete Narodne republike Hrvatske, 1944–1951; Fond 1598, Savjet za prosvjetu Narodne republike Hrvatske 1956–1963.
- Državni arhiv u Pazinu: Fond 89, Narodni odbor kotara Pula, 1945–1955; Fond 829, Slavko Zlatić (1956–1991).
- Autorizirani tekst intervjua s M. T., r. 1936. godine (selo, grad u srednjoj Dalmaciji), u posjedu autorice, 2017.
- Autorizirani tekst intervjua s K. K., r. 1934. (grad u središnjoj Hrvatskoj), u posjedu autorice, 2017.
- Autorizirani tekst intervjua s Ž. R., r. 1943. (grad u srednjoj Dalmaciji, grad na otoku), u posjedu autorice, 2017.
- Autorizirani tekst intervjua s I. L., r. 1950. (grad na Kvarneru, selo u Istri), u posjedu autorice, 2017.
- Autorizirani tekst intervjua s E. G., r. 1936. (grad u Primorju, grad u Baranji), u posjedu autorice, 2017.
- Autorizirani tekst intervjua s P. U., r. 1938. (selo, grad u Zagorju), u posjedu autorice, 2017.
- Autorizirani tekst intervjua s M. P., r. 1947. (selo u Baranji), u posjedu autorice, 2017.
- Autorizirani tekst intervjua s I. B., r. 1942. (selo u Slavoniji), u posjedu autorice, 2017.
- Autorizirani tekst intervjua s S. L., r. 1940. (selo u Istri, selo u južnoj Dalmaciji), u posjedu autorice, 2017.

- *Nastavni plan i program za osnovne škole*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 1946.
- *Nastavni plan i program za osnovne škole*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 1948.
- *Nastavni plan i program za sedmogodišnje škole*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 1948.
- *Nastavni plan i program za osmogodišnje škole i niže razrede gimnazije*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, Odjel za školstvo, 1951.
- *Odgovno-obrazovna struktura. Osnovna škola*. Zagreb: Savjet za prosvjetu NRH, 1960.

- Antonić, Božidar, Renata Senečić, Nada Šir. *Muzička početnica za prvi razred gimnazije i peti razred sedmogodišnje škole*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1947.
- Antonić, Božidar, Renata Senečić, Nada Šir. *Muzička vježbenica za drugi razred gimnazije i šesti razred sedmogodišnje škole*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1948.
- Antonić, Božidar. *Muzička početnica za V razred osmogodišnje škole i I razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 1951.
- Antonić, Božidar. *Muzička vježbenica za VI. i VII. razred narodne osmogodišnje škole i II. i III. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 1955.
- Assmann, Jan. *Kulturno pamćenje. Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Biblioteka Tekst, 2005.
- Atanasovski, Srđan. „Socialism or Art: Yugoslav Mass Song and Its Institutionalizations“. *Journal of Art and Media Studies* 13/2017, 31– 42.
- Czerwiński, Maciej. „Novogovor. Retorika hrvatskih komunista“. *Zbornik radova sa desetog znanstvenog skupa Riječki filološki dani*, ur. Lada Badurina, 371–385. Rijeka: Filozofski fakultet, 2016.
- Connerton, Paul. *Kako se društva sjećaju*. Zagreb: Antibarbarus, 2004.
- Franković, Dragutin. *Bitna obilježja socijalističke idejnosti i političnosti nastave*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1977.
- Groys, Boris. *Art Power*. Cambridge–London: The MIT Press, 2008.
- Hobsbawm, Eric. *Izmišljanje tradicije*. Beograd: XX vek, 2011.
- Koren, Snježana. *Politika povijesti u Jugoslaviji, Politika povijesti u Jugoslaviji (1945.–1960.)* Zagreb: Srednja Europa, 2012.
- Lilly, Carol S. *Power and Persuasion: Ideology and Rhetoric in Communist Yugoslavia, 1944–1953*. Boulder: Westview Press, 2001.
- Matz, Rudolf. „O đачkim pjevačkim zborovima“. *Muzičke novine Hrvatskog državnog konzervatorija* 3/1946, 2.
- Mikić, Vesna. „Mass Song as a Key Product of Yugoslav Music Propaganda“. *Music and Propaganda in the Short Twentieth Century*, zbornik radova, ur. Massimiliano Sala, 159–165. Turnhout: Brepols, 2014.

- Peteh, Mira. „Korištenje takmičenja u nastavi“. *Pedagoški rad* 9-10/1963, 428.
- Pataki, Stevan. „Formiranje novog čovjeka u odgojnom sistemu Makarenka“. *Pedagoški rad* 4-5/1949, 210-219.
- Pataki, Stevan. *Uvod u opću pedagogiju*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1949.
- Požgaj, Joža. *Metodika muzičke nastave*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1950.
- Požgaj, Joža, Zlatko Špoljar. *Pjesme za školu, za prvi i drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1953.
- Požgaj, Joža, Zlatko Špoljar. *Pjesme za školu, za treći i četvrti razred osnovne škole*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1953.
- Požgaj, Joža. „Ličnost muzičkog pedagoga kao dominantni odgojni faktor“. *Muzika i škola* 4 /1959, 69.
- Prica, V[ladimir]. „Nejasna shvatanja o nastavi muzičkog odgoja“. *Pedagoški rad* 4-5/1954, 252-255.
- Rihtman Auguština, Dunja. „O dekristijanizaciji narodne kulture“. *Etnološka tribina* 13/1990, 10.
- Rihtman Auguština, Dunja. *Ulice moga grada: antropologija domaćeg terena*. Beograd: XX vek, 2000.
- Senjković, Reana. „Politički rituali“. *Refleksije vremena 1945-1955*, katalog izložbe, ur. Jasmina Bavoļjak, 202-227. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2012.
- Schwadron, Abraham A. „Music in Soviet Education“. *Music Educators Journal* 8 /1967, 86-93.
- Svilokos, Bogdan. „Uloga škole i učitelja u radu na narodnom prosvjećivanju“. *Kulturni radnik* 2/1951, 57-61.
- Van Dijk, Teun. *Ideologija: multidisciplinarni pristup*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2006.
- Završki, Josip. *Metodičke upute za rad s dječjim zborom u općeobrazovnim školama*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1951.
- Završki, Josip. „Odgovori na neka pitanja nastavnika muzičkog odgoja“. *Školske novine* 26/1953, 2.
- Zuber, Marijan. „Estetsko-muzički odgoj odraslih“. *Muzika i škola* 4-5/1956, 4-5.

SUMMARY

Lada Duraković

“LET’S SING ALONG, COMRADES, BEFORE WE GET TO WORK”.

CHOIR SINGING IN CROATIAN PRIMARY SCHOOLS IN THE EARLY POST-WAR ERA (1945–1960)

ABSTRACT: One of the most important goals of teaching in primary schools after the Second World War was to work on strengthening the collectivism by which group affiliation was recognised and expressed. All activities that carried elements of social contact, cooperation, getting used to the collective, had an educational value. Therefore, playing music together, especially choral singing played a big role in music lessons. It was considered desirable because it taught to subordinate one’s own will and ambitions to the interests of the group and strengthened the sense of responsibility of individuals. The article is dedicated to the role of choirs in the musical activities of primary school students in the early post-war period in Croatia, and discusses the tasks of singing together in classrooms and the engagement of choirs in school events and public events.

KEY WORDS: choir, singing, education, schools, early socialism

Music education in primary schools after the Second World War was part of children’s aesthetic education – one of the so-called national subjects which included the mother tongue, history and geography. One of the important objectives of music education classes was to work on the strengthening of collectivism based on which group affiliation could be recognized and expressed. All the activities featuring elements of social contact, cooperation and habituation to collectivism had an educational value. Therefore, doing music together, especially choir singing, played a major role in music education. It was considered desirable because it showed how to subordinate one’s own will and ambitions to the interests of the group and reinforced the feeling of personal responsibility. Time for signing songs together was provided in classes. Thematically, these songs can be divided into children’s songs (lullabies, songs about animals, seasons of the year, nature, etc.), folk (traditional) songs, and songs of socially engaged content (pioneer songs, songs about the People’s Liberation War and the revolution, post-war construction, etc.). The article focuses on the role of the choir in primary school music activities in the early post-

war era in Croatia. The first part examines curricula, archival records and textbooks, and reflects on the task of singing together in classes. The second part focuses on employing choirs at school shows and public manifestations, and, in addition to the above-mentioned sources, includes oral history reports by interviewees who attended school in the post-war period in Croatian urban and rural centres.